

Psykolog

Ψ 23/24/99

TIDNINGEN

13 december 1999 • Januari 2000 • Årgång 45

**Särtryck om
Carl Fredrik Hill**

CARL FREDRIK HILL

**En gränslös
strävan
efter snilleverk**

Hills gränslösa strävan efter snilleverk

Glitrande stigar och bäckar smyger in i Hills landskap. Men gestalten som tittade fram mellan löven retuscherade ägaren bort.

”Tänk att mången gång för ett snille förnuftet hänger på en tråd!”

Så skrev *Carl Fredrik Hill* hem från Paris hösten innan hans värld rämnade.

Han strävade efter att måla snilleverk och slå världen med häpnad. Men hans tecknade inre landskap väcker störst förundran.

Annika Nordin har sökt hans fotspår i tidiga marker.

Julaftonen 1854 ritar den femårige Carl Fredrik en storögd huvud-bål-foting som leker med drakar. I bakgrunden står ett pampigt tvåvåningshus med många skorstenar och flaggor.

Det är inte svårt att se teckningen som en tidig insikt eller profetisk metafor för de drakar och demoner som senare ska komma att ansätta konstnären Carl Fredrik Hill. Den tid då storslagna drömmar om ära och berömmelse och praktfulla salar med hans verk är det som bär över avgrunder och genom syndafloder.

Vid sin död skrevs Carl Fredrik Hill in i kyrkoboken som före detta landskapsmålare. Men Hill hade aldrig upphört att skildra landskap. I fyra år berättade han om det yttre. I mer än trettio om det inre.

”Dödsduggans dal” må strykas ur bibeln. Men Hills hjortar har för evigt kritat in den skriande ångesten i det svenska kulturarvet. Han har gett oss ett bildspråk för det svåra och nästintill utsägbara.

Författare och konstnärer har känt igen skärvan i Hills öga. Andra har tytt och tolkat. Först *Adolf Anderberg* och för 25 år sedan kom *Nils Lindhogens* heroiska verk med nya biografiska uppgifter och psykologiskt anslag. Men med tyngdpunkten lig-gande på att upprätta kronologi i sjukdoms-

FOTO: LENA WILHELMSSON

"Jag ska måla havet som träsk", utropar Hill.

teckningarna, tematisera innehåll samt finna konstnärliga förebilder. Ett försök att bland de mer än 2 000 teckningarna finna svar på vad som närdde Hills fantasi då den inre världen tömdes och stereotypiserades och den yttre snävades in.

Om Lindhagen fokuserar på kulturgodset, pappas bibliotek och mammas veckotidningar, har jag bildligt och bokstavligt sökt efter tidiga fotspår. Väl medveten om att en merpart av Hills livshemligheter ändå är och förblir väl förborgade i system av talmystik, språkbilder och ordgömmor. Men i ett sent återfunnet brev i ett lönnfack försäkrar också Hill från Parishospitalet att barndomens natur och platser är det han minns i detalj.

Favoriten Thorvaldsen

Vilka storhetsdrömmar spänns här, undrar jag på Thorvaldsens museum i Köpenhamn, där jag vandrar runt bland liggande lejon, målade palmer och skulpturer vars gigantiska mått får en att krympa eller börja drömma. Museet, Danmarks äreminne över sin store konstnär, invigdes året före Hills födelse och står oförändrat.

Här gick för 130 år sedan i fyra timmar – den 16-åriga Carl Fredrik Hill och hans pappa. Och när Hill ska beveka pappa att få börja på Konstakademien, tillgriper han

Thorvaldsens måtto "Det sköna är svårt". Men måttet är hans egen skapelse. Och pappa säger nej.

Thorvaldsens förblev Hills favoritmuseum. Och hit tog också Hedda sin sjuke bror på de årliga Köpenhamnsresorna. Det blev också den 61-åriga Hills sista resa. Han förkyldes sig och dog av sviterna i februari 1911.

Fotstegen ekar. Former och arkitektur känns märkligt välbekant. Det bränns! På innergården upptäcker jag Thorvaldsens grav! Museet blir mausoleum, det välbekant

Hills ångestskriande hjortar – arvedelen som dalahästen gömmer.

ta förklarligt. Jag vandrar helt enkelt runt i Hills sjukdomsikonografi. Där museum för hans verk, mausoleum, gravar, altaren och vakande lejon är välkända och upprepade motiv.

Också Predikaren, som Hill tecknat stående på en klippavsats, liknar Thorvaldsens Kristusgestalt. Men de vredgat lyfta händerna gör honom än mer till en bild av pappa.

Excentrisk far

Pappa, matematikprofessorn *Carl Johan Hill* var 49 år när han började uppvakta den 27-åriga prästdottern *Charlotte Rudelius*. En avlägsen släkting och dotter till en faderlig vän.

Carl Johan Hill var intelligent och välmeriterad, men minst sagt excentrisk. Besatt av en djup känsla av misstänksamhet och orättvis behandling var han ständigt i strid. Men karriären var snabb, han lämnade in 36 förslag till provdisputationen. Efter en schism med vetenskapsakademien, dit han senare invaldes, publicerade han sitt flöde av uppfinningsrika artiklar utomlands.

Mest känd var han för att vilja utesluta vokalerna och förenkla språket, införa senapskornet som längdmått och att ha tenterat en student i tjugo timmar. Professor Hill tycks ha levat i ett privat akademiskt univer-

sum, tämligen oförmögen till relation och dialog.

Han hade organiserat sitt liv kring matematiken. Så utbrast han framför ett konstverk "Det är rena matematiken". Och från samma källa utgick också de tröstens ord Hill sände Charlotte när hennes älskade far dött – om inte människor dör blir jorden överbefolkad!

I Charlottes välformulerade brev följer vi den treåriga kurtisen. Carl Johan Hill hade haft sin storm-und-drang period med erotik och kvinnor. Men i korrespondensen framträder professors alltmer paniska – schizoida – förskräckelse inför evig äktenskaplig närhet. Hon kommer snart att glömma honom och själv ska han snart dö.

Han är "mulen och missnöjd" och "ledsen vid livet". Det smittar, klagar Charlotte. Men depressiviteten är också hennes egen. Hon skriver om tomhet, tårar och att aldrig har hon "haft annat än sorg i livet, och ser ej annat för mig". Begråter sin underlägsenhet "fattig, ful och utan bildning", men betyder sin kärlek.

Utän tvekan är det Charlottes luttrade men tålmodiga fasthållande vid kärleken och professorn, vilket slutligen leder paret till altaret i augusti 1844.

Men det är i ett redan färdigt hushåll den 30-åriga Charlotte blir matmor. Enligt professors explicita tes, att systerlig kärlek är pålitligare och lugnare än äktenskaplig, hushållar sedan tio år systern Christin med dottern Fia för honom.

Och senare skriver Charlotte att hon i 30 år känt sig "som en fullkomligt överflödiga person". Hon har yttranderätt, men förklarar för den tonårige sonen, att fadern är "oin-skränkt härskare" i familjen.

Professor Hills far omtalas som icke "wettig" under en period i hans tidiga barn-dom och Charlottes bror var periodvis psykiskt sjuk. Ett tungt psykosocialt arv vilar över gossebarn.

Mamma och naturen

Sex barn föds inom tio år. Hedda, Charlotta, Carl Fredrik, Marie Louise och Anna. När Carl Fredrik är 9 år kommer sladdbarnet Johan Gustav. Året före har professorns syster flyttat. Men dottern Fia axlar rollen och förblir i familjen livet ut. Johan Gustav dör vid ett och ett halvt års ålder och Charlotta tynar bort i tuberkulos 21 år gammal.

Carl Fredrik omtalas som ett sjukligt barn. Och Charlotta Hills brev är tidigt fyll-da av ojande oro "frisk kan jag ej hoppas du skulle vara".

Prästdottern uppfostrar barnen med bordsbön och högmässa. Lunds domkyrka ligger ett snäpp bort från huset, på Skomarkargatan, som pappa själv ritat. Somrarna tillbringas på ön Ven. Men det är i trädgår-

den, med fruktträd, bärbuskar, höns och änder Charlotte har sin glädje. Och Carl Fredrik pysslar med mammas hjälp om sitt lilla stenparti ända upp i tonåren.

Kärleken till naturen, inte minst den småländska, förenar mor och son. Lyriskt skriver mamma om den sköna "lukten i granskogen", när sonen är på besök i hennes hembygd.

Som liten kallar Carl Fredrik sig Kung Mej och tecknar drakar. När han är sju klag-

gar han "bittida och sent" för Fia att hade han bara pengar skulle han köpa ett föl.

Hästen "steppens fria hingst" är i princip det enda djur Hill målat in i de yttre landskapen. En vit häst i grönska. En svart stegrande sig i snön vid tiden för insjuknandet. Och i sjukdomslandskapen är hästen alltid på Hills sida. Vare sig den dubblerats till ryttararméer, är bäckhäst i floden eller i sporrsträck för ryttaren undan jagande ovädersmoln.

I skolan går Carl Fredrik som enstöring och "tit-tar på molnen". Men dag-

boken anförtror 16-åringen att han i timmar, dagar "är liksom förvillad". Med svårighet kan han då lära läxor och minnas ens det välkända. "Svag till kropp och själ." Ett halvår senare talar han om en termin av "hat och orenlighet". Onaniförbudet tynger.

Hill – landskapsmålaren!

Teckningsbegåvningen är det en engagerad lärare som lockar fram. Och skandalen är nära då matematikprofessorns son får icke godkänt i matte och fysik i studenten! Rektor ingriper och stryker "icke". Men hur skulle sonen kunna kämpa på pappas så privata marker. Carl Fredrik tänker bli landskapsmålare!

Pappa vägrar och kampen blir närmast biblisk. System Marie Louise avgör genom att förklara att med eller utan pappas välsignelse åker hon och brodern till Konstakademien och Stockholm. Då sätter den 79-åriga professorn händerna för ansiktet och gråter: "Carl får resa, men inte du."

Pappa tipsar om att "landskap utan levande figurer" har sämre värde, skriver att sonen ska läsa geometri, bli arkitekt eller ritlärare eller hans renskrivare och korrekturläsare. Och självklart ska pojken sköta pappas börsaffärer i Stockholm.

Sist varnar fadern för syndigt leverne. Det leder till för tidigt slut. Vilket bevisas av att medellivslängden för män är trettio år och snart är Carl Fredrik där!

Ursinnigt svarar Carl Fredrik att han hellre "svälter ihjäl" än att bli ritlärare som "de värsta utfattigaste idioterna".

Men mot mamma riktar han sina skriande behov. Skriver om mörker i själens djup och mängder av kroppsliga symtom. Och hur han plågas av attacker, där räddningen är att springa på gatan "som om man ginge undan

för döden". Han spår på hennes oro med att aldrig har hans "skruvar suttit så säkert i" att man inte kan befara att de faller ur. Och penningbrist har nästan fått honom att gå under. Men Hill levde aldrig i ekonomiskt armod, tvärtom.

Pappa har Carl Fredrik försäkrat att han ska "erövrå kronan i det sköna". Och Marie Louise lugnas med att han ska "sörja för det hillska namnets odödlighet inom konstens område som pappa gjort inom vetenskapen". Men en känsla av brådska smyger in i den 23-åriga Hills brev. Och till mamma skriver han: "Mig jäktar ärelystnad, att överanstränga mig och ger mig ingen ro, emedan jag är rädd för att dö innan jag är färdig med mitt arbete."

Allt hänger verkligen på Carl Fredrik. Han är sonen som ska förverkliga familjens djupa längtan efter framgång och erkännande. Också Marie Louises brev genomsyras av broderns storslagna språkbruk vid framgångar, då också "pappa grinar av förtjusning".

Jakt efter framgång i Paris

Men i Stockholm uteblir de stora framgångarna. 1873 reser Hill till Paris för att "förtjäna pengar i högar" och ge Sverige en "måla-re, vartill de ej sett maken". Parisären fortsätter med samma desperata besvärjelser om framgång. Målet är att bli erkänd och ställa ut på den årliga Salongen. Men Hill anar också något om en skör balans. "Ett snille utan snilleverk är en galning, jag måste skynda mig."

Hill lever enstöringsliv, umgås bara med *Wilhelm von Gegerfelt* bland svenskarna. En november natt 1874 ska han stänga ateljens takfönster. Hans kvinnliga sällskap, nyper "monsieur" i knäveckan. Hill faller och glasbitar skär sönder ansiktet. Synen räddas

Blommande fruktträd i grotta och "Hillefant". Undångömt överlever livshoppet och självet lilla vita elefant.

men en infektion vanställer äret. Hem skriver Hill raljant, både "snille och skönhet" är att begära för mycket. Om syndafallet och nattlivet knystar han inte.

1875 är ett år av prövning och framgång. I januari dör älsklingssystem Anna och han klär sig i sorgflor. I februari dör målaren *Camille Corot*, Hills stora konstnärliga förebild. Och i augusti dör professor Hill, 82 år gammal. Också äran svedde Hills vingar detta år. För första och enda gången visas en av hans målningar på Salongen. Kritikerna spår framgång och medaljer. Men på drygt ett halvår har Hill förlorat tre fästen – en musa och två fadersgestalter. Vem ska nu bekräfta, vem ska han nu övertrumfa.

Och mamma oroar sig över sonens "snuskiga", ej nog vackra motiv och dåliga förkunskaper och "afprässar" sig undrande en suck över att i Paris "huru många ska bli mästarer".

Vid nyår 1876 klagar Hill i diktform över kroppslig och själslig trötthet, över att leva i en bubbla utan innehåll och att vandra i en "öken rikt befolkad" av hat och misstro.

Hav och blom

Två genomgripande naturupplevelser i Frankrike avspeglas i Hills måleri. Men vid Luc-sur-Mer, är det inte havet som fånglar honom. Det är havsbottnen! När tidvattnet dragit sig undan. En smutsig yta, utropar han, som på nära håll ger "intryck av sophöj", men på håll spelar av ljus och färg. "Det är realism." Hill ska måla "havet som träsk".

I april 1877 kommer han till Bois-le-Roi, när fruktträdgårdarna står i blom. Och med sin pensel lockar han ur fruktträdets svarta grenar en överjordisk blomning. I hillandskap blommar vita fruktträd som mellan dröm och snö!

Men på hösten börjar verkligheten brista. Handstilen flyter och han tycker sig omgiven av sladder och sladder. Tror att mamma och systrarna varit döda i två år. Men miss-tänker också mamma för att ha ställt honom under förmyndare och vara invecklad i konstfärer med kungen.

Hills yttre landskap är obefolkade, individen reducerad till måttenhet. Men i de inre landskapen väller de bortträngda människorna in. Förändringen sker runt julen 1877. I breven beskriver han sin nya motivvärld, som återkommer i sjukdomsteckningarna.

Grandiositeten är gränslös. Aderton verk, hälften så många ämnen som pappa skickade in till provdisputationen, ska Carl Fredrik sända Salongen. Alla de nya målningarna går i pariserblått och kadmiumgult. Hill har lärt av "de primitiva" och ryter åt konstnärskamraterna att hålla käften, för det här beroper de inte!

Men när Hill handlat pariserblått för 2 000 franc och högljutt samtalat nätterna igenom med rösterna, då ingriper von Ge-

Hills förtätade motivvärld uppsprucken. Ur den hejdade ångestvirveln framträder ön som huvud, träd som hjorthorn, kropp ur kista.

gerfelt. I bästa agentstil förs Hill till en privatklinik. Väl inkomna genom sjukhusgrindarna kastar kamraterna sig ut genom vagnens dörrar. "Hill reser sig upp och ger dem en förtvivlad blick", berättar von Gegerfelt. Grindarna slår igen och vagnen kör i full fart mot kliniken.

Exakt vad Carl Fredrik Hill målade runt jul och nyår 1877 får vi aldrig veta. Allt som bröt mot konventionen eller var för "djävligt", det vill säga pornografiskt, förstördes.

Åter i Lund

Efter fem år på mentalsjukhus, återbördas Carl Fredrik Hill till mamma, Hedda och husmamsellerna Ida och Fia, med den goda maten. Livet igenom älskade Hill god mat och mamma ser till att hålla den lekamliga svälten borta. När Charlotte Hill dör 1900, gråter Carl Fredrik hela dagen. I testamentet garanterar mamma att sonen ska få sin dagliga halvliter vin till middagen.

I detta kyska matriarkat installeras sonen i pappas rum, bibliotek – och roll. Livet blev inrutat. Två ritblad, baksidan av pappas räknepapper, före lunch och två efter. Dagsverket lades i en särskild byrå. Men var innehållet för erotiskt hotade mamma med hospitalet och teckningarna hamnade på dass.

I en av Hills sista målningar "Skogsinteriör med regnvåt väg/bäck" fanns utslungad och fäst mellan löv och himmel en invaderande gestalt. Ägaren lät retuschera bort den.

Förvirvna upprotade urträd virvlar i sjukdomsvärlden. Men i en teckning har Hill lik-

som hejdat virvelns lopp. Här framträder hans förtätade motivvärld. Ön blir ett huvud. Träden hjorthornas horn. Kistkanten en bit kropp. Ett snäpp till och det mänsklig har virvlat bort som träd.

I Hills måleri smyger sig glittrande stigar sammanblandade till bäckar in i landskapet. När han inte med palettkniven hugger väg genom stenbrott och lera. Men de leder inte långt. Ofta tornar ovädershimlar upp, grönskan sluter sig, en diffus tomhet breder ut sig.

I en av de sista målningarna faller marken ut ur ramen. "Syster Anna" står i ett grönt tomrum. Här finns ingen mark som bär. Inom Hill finns ingen hållbar punkt att relatera ifrån, att skapa perspektiv och framtid. Bara det gränslösa hoppet och avgrunden.

Blommande bröst

Men, slår det mig, stående på den färgdränkta flodbädden målar Hill horisonten långt bort. Och efter Bois-le-Roi, väljer han en högre utsiktspunkt. Markkontakten ger överblick och vidgar perspektivet framåt.

Och plötsligt ser jag Hills rikblommande fruktträd i Frida Kahlos "Min amma och jag". Ammans ena bröst är vitt och mjölkblommigt. Står Hills överjordiskt blommande fruktträd för en tidig mamning, amning? En kort period av varandets sällhet utan krav. Hills inre människor har runda markerade bröst och han skaldar om "bröstfina" kvinnor. En teckning med orangegula persikomjuka runda frukter för osökt tanken till bröst. Minnen av liv och hopp. Länk och längtan till mammas fruktträdgård och den goda maten. En kort tid av relation och markkontakt.

Någon gång under 1880-talet skrev Hill det stora Versmanuskriptet. Verket stoppades undan så väl att det inte återfanns förrän efter Heddas död. I Versmanuskriptet skaldar Hill "konstnär fången sjunger, ty hans

”O, sorgens
Gud jag ofta
grät i natten.
Och inga
tröstens ord till
örat veko”

CARL FREDRIK HILL, VERSMANUSKRIFTET

bild blef sång". Men här glimtar också fram ett iakttagande öga. "Vanvett hur sublimt när helt du dövar", skriver Hill och talar om att halvt förstånd är trassel "som man ej vill höra". Nu är inte barndomens drakar "mer farligare". Nej, värre är de ständigt förföljande rösterna. Hill klagar "O, sorgens Gud jag ofta grät i natten. Och inga tröstens ord till örat veko".

Han skaldar om dånande åskor som "ropa målarens namn Hill". Och tecknar sitt namn över himlen. Själv upplever jag inte grandiositeten, bara övergivenheten. Hill finns överallt och ingenstans. Bara starka känslor spänner över marker där fästena gett vika. Sexualiteten som fyller tomhet och avgrunder. Vreden som ger vingar över djup och floder och "ensam reser jättar äre-stoder".

I Hills inre universum faller regnet spikrakt och utan nåd. Bäckarna stiger över alla breddar. Sjukdomens överväldigande känslor översvämmar hans inre. Vattenmassorna sveper fram som en syndafloed och hotar dränka allt. Floden drar sig inte tillbaka. Hill återfinner aldrig sin färgskimrande havsbottnen.

Gömt i grottor

Men något välbekant räddas. Ur vattnet reser sig en klippa, en ö, en katedral, där flyter en kista, en grav. Konstnären har gått under, men Hill kämpar outröttligt i ord och bild för att rädda sitt förlorade jag.

Undan den skoningslösa stormvägen räddas också sorgset dansande granar. I Versmanuskriptet diktar Hill om längtan att bringas i lä för stormar. "Det bör i sångens riken grottor vara". Och i bildens rike räddad undan de stridaste fallen, gömd längst in i grottan, tecknar Hill en liten vit elefant och ett vitt överdådigt blommande fruktträd. Ur den svartaste svärtan springer en ofatthar lätthet fram. Underjordiskt överlever hoppet

och det gömda självet.

Carl Fredrik Hill älskade att sitta i solen i trädgården. Rund av den goda maten satt han på sin gamla träbänk under det blommande fruktträd. Händerna höll han framför ansiktet, som förblev vitt. En förklädd vit elefant som diktar: "Slänga i hängmattan mellan peronträden på krokett-platsen och soffa".

En novemberkväll när skymningen faller står jag där i Lund. Hill kunde själv hållit i penseln. En ensam gestalt på en kyrkogård. Svarta trädtoppar mot kvällshimlen. En krans, en röd ros och en vit frostnupen krysanthemum ligger framför stenen som rests över Artist Carl Fredrik Hill. Här är den verkliga grav, Hill med förtvivlans mod besvärjt och skildrat. Men bortom detta mörker, ser jag inom mig hur i upplysta salar eftervärlden förundras över hans konst. Över det som Hill kallade "ett gräns-löst arbete". ■

Annika Nordin
Skrivent

Litteraturförteckning:

Adolf Anderberg: *Carl Hill. Hans liv och konst*. Malmö 1951.

Nils Lindbagen: *Carl Fredrik Hill. Sjukdoms ärens konst*. Malmö 1976.

Nils Lindbagen: *Hill skaldar*. Stockholm 1980.

Sten Åke Nilsson: *Hillefanten. Konstvetenskapliga studier i C F Hills värld*. Cavefors, Malmö 1977.

Sten Åke Nilsson: *Carl Fredrik Hill 1876*. Carlssons förlag, Stockholm 1992.

Karin Sidén (red): *Carl Fredrik Hill*, Nationalmuseum utställningskatalog nr 615, Stockholm 1999.

Hillutställning

Hills målningar och teckningar visas på Nationalmuseum. Utställningen pågår till och med den 16 januari 2000 och ingår som en del i Psyke kampanjen.

FOTO: STATENSGÖMSTALZEER

Blommande äppelträd (IV) 1877. Fruktträd – mellan dröm och snö.